

SEVAL ŞAHİN

Kitap-lık Dergisi, Eylül-Ekim 2014

GÖLGE/SİZ VE HAYAL/SİZ BİR ŞEHİRDE

-Murat Gülsoy'un Gölgeler ve Hayaller Şehrinde Romanı Üzerine-

Bir gemi yolculuğu ile Şarka doğru yolculuk yapmak. Gidilen yerin neresi olduğu önemli değil aslında, yolculuğun Şarka doğru olması önemli. Aşağıdaki sahneler biri Meşrutiyet öncesi diğeri Meşrutiyet dönemi iki yazarın eserlerinden Şarka varışın tasviri. Bunlardan ilki Mizancı Murad'ın *Turfanda mı, Turfa mı?* romanının kahramanı Mansur'un Paris'ten İstanbul'a gelişi:

“ Vapurların, yelken gemilerinin, odun ve kömür kayıklarının kesreti, etrafa hâkim Yuşa Tepesi hep aranılan Boğaz'ın, maksad-ı müntehâ-yı seyahatin (seyahatin sonunun) yakında olduğunu ima ederlerdi, lakin Boğaz letafet ve azametiyle henüz arz-ı endam etmemişti. Tahminen yirmi bir yaşında bir fesli delikanlı şafak vaktinden beri güvertenin üzerinde hazır bulunarak iki eliyle davlumbazın tel halatını sımsıkı tutmuş bulunduğu halde, azm ü tefekkürü (düşünceyi) ima eden derin siyah gözlerini ileriye atfetmiş ve güya mülahazat-ı zihniye (aklındaki düşüncelere) ve tesirât-ı hafiye-i felsefiyesine (felsefesinin gizli tesirlerine) mağluben kendisini ve etrafındakileri unutmuş duruyor idi” (7-8)

Ve bu da 1912 tarihli Mahmud Sadık'ın *Tekâmül* romanındaki kahramanı Şefik'in Şarka ama bu sefer İstanbul'a değil Mısır'a girişi:

“Mehtap yok. Fakat Şarkın semavî sâfiyla gurubun reng-i âteşîni (ateş rengi) Bahr-ı Sefid'in (Akdeniz'in) mütemevvic sathında (dalgalı yüzeyinde) temaşasıyla (izlemekle) müteessirâne (üzgün) olmak mümkün olmayan inikasât (akıslar) husule getirmiş idi. Bende bir levha-i hüzn-âver (hüzünlü tablo) teşkil etmiş idi. Mini mini çocukların bir muma karşı parmakları arasında döndürerek türlü türlü renkler, resimler seyrettikleri bir kaleydeskop gibi kuvve-i hâtıranın tedvir ettiği (aydınlattığı) kürre-i arz (yeryüzü) üzerinde, şemsin (güneşin) ziyâ-yı hayat-bahşâsından (hayat saçan ışığından) muvakkaten iftirak eden (ayrılan) noktalarında, sema ile denizin birbirini der-agûş etmiş olduğu (kucakladığı) ufuk üzerinde her dakika bu âheng-i elvân (renklerin ahengi) tebeddül ediyordu.” (18)

Gölgeler ve Hayaller Şehri'nde romanının kahramanı ise İstanbul'a girerken şöyle hisseder:

“Gemimiz ağır ağır Boğaz'a girerken kalbim heyecanla çarpıyor, çocukluğuma dair hatıralar, mezarında uyanan bir ölü gibi geriniyordu. Oradaydı. Her şeyiyle, tozlu yollarıyla, gıcırdayan tahtalarıyla, durmadan havlayan köpekleriyle, evlerden yükselen odun kokusuyla orada beni bekliyordu. Saint German kahvelerinde gövdemi gezdirirken benden çok uzak olduğuna emin olduğum geçmiş, işte elimi uzatacağım mesafedeydi. Bu şehir, benim Fuat olacağım yerdi.”
(69)

Bu kahraman, Mahmud Sadık'ın kahramanı Şefik'in Mısır'a girdiği atmosferde neredeyse Mizancı Murad'ın Mansur'uyla aynı yaşta ve onunla aynı yerden Paris'ten İstanbul'a gelir. Kitabı ilk okuduğumda her iki kitabın açılışı birden aklıma geldi. Fuad'ın biraz da kendinden önce gelen ve kendinden sonraya devam eden bir neslin ürünü olduğunu düşündüm.

...

Murat Gülsoy'un romanının kahramanı yukarıda belirttiğim şekilde Mansur gibi Paris'ten İstanbul'a gemiyle gelir. Baba tarafından yarı Türk olan bu kahraman İstanbul'da kendi yolcuğuna çıkarken bir yandan da “melezliğinden” memnuniyetsizliğini her fırsatta dile getirecek, bundan ne kadar rahatsız olduğunu belirtmekten kaçınmayacaktır. Yarı Fransız yarı Türk genç bir erkeğin kendini bulmak, kaybetmek, toparlamak ve sonra yine dağıtmak, delirmek, akıllanmak ve tüm bunları anlamlandırma çabalarıyla dolu olan romanda en dikkati çeken özellik bir olgunlaşamama durumudur. Bu olgunlaşamamanın sebebi sanki kahramanın melezliğinden dolayı gibi görünür ya da yolculuğunun sonunda İstanbul'da gazetesini için haber yapmaya çalışırken birden İstanbul'un hikâyelerini toparlamaya çalışan birine dönüşmesini açıklayamaz.

İstanbul'a neden gelmiştir? Gerçekten para kazanmak için mi? Yoksa daha kendisi doğmadan önce ölen babasına dair izler bulmak için mi? Batıdan Doğuya doğru bu gidişte, coğrafya, mekân, kimlik, akıl/duygu, kalp/ruh, gerçek/hayal, gölge/düş gibi birçok unsur kahramanın zihninde, yaşadıklarında, gördüklerinde ama özellikle yaşadıklarının rüyaya dönüşmüş halleri ve bunları arkadaşına aktarma ve bu aktarmayla bir taraftan da gördükleri üzerine düşünceleri ve yorumlarıyla yolunu bulmaya çalışır. Peki gerçekten bir yol var mıdır?

Fuad'ın yolcuğu 1908'in hemen sonrasında tarihî bir dönem yaşayan İstanbul'a uzanırken babasının tabutuyla yolculuk eden Prens Sabahaddin ile tanışmasıyla başlar. Böylece ölmüş bir babanın yasını tutan ve onu vatanına götüren oğul, kahramanımızın ilk başta dikkatini

çeker ki sonrasında yolculuğunun bu şekilde başlamasının anlamlı olduğu üzerinde düşünür, bunu hatırlar. Batıdan Doğuya yapılan bu yolculukta kendisinin melezliği ile İstanbul arasında bir benzerlik vardır aslında. Doğu ve Batı arasında yer alan bu şehir tıpkı kahramanımız gibi hem Doğu hem de Batıya dair birçok unsuru bir arada taşımaktadır, bu da onu esrarlı hale getiren unsurlardandır. Kendisi ise melez, kim olduğunu arayan, gerçekten kim olduğunu bulabileceği hakkında şüpheleri olan biridir. – Burada bir parantez açarak Meşrutiyet dönemi boyunca yapılan tartışmalardan birinin de melezlik olduğunu belirtmekte fayda olduğunu düşünüyorum- Doğuya yolculuk onun kendi içine, kendi hayatının bir parçasına yapılmış bir yolculuğa dönüşür ama bunun böyle olacağını, en azından İstanbul’da kendisini birçok yeni şeyin ama bu yeniliğin aynı zamanda kendi geçmişine dair de olacağını farkındadır. Tıpkı 1908 ile değişmekte olan Osmanlı İmparatorluğunun son durumu gibi.

Ülke ve kahramanın yazgılarının birleşmesi, Fredric Jameson’ın üçüncü dünya edebiyatı ve bu dünyaya ait edebiyatların bireyden bahsettiklerinde bile toplumdaki bahsettikleri, yazgılarını ortaklaştırdıkları ve bu sebeple eserlerini alegoriye indirgemeleri tespitini akla getiriyor. Fakat yazarın bu göndermeyi oldukça bilinçli bir şekilde yaptığını düşünüyorum. Bunun en açık kanıtı ise kahramanını bir melez olarak kurgulaması. Aslında “hiçbiriye” ait olmayan, bir yere ait olmaya çalışırken bile bunu başaramayan bir kahraman bu yazgıyı birleştirmiyor, kendi yazgısını ülke üzerinden anlamlandırmaya çalışıyor. Bir tarafta padişah diğer tarafta özgürlük, her taraftan yükselen muhalif sesler, özgürlük sarhoşu insanların coşkusu, zaman zaman ortaya çıkan karmaşa sonrasında gelen karamsarlık ve hatta şiddet. Kahramanımız tüm bunları kendi benliğinde babasının kim olduğunu öğrenmesi, (babanın kim olduğunu özellikle yazmamayı tercih ediyorum) onun hayatı ile kendi hayatını birleştirme çabası, düştüğü boşluk, ona dair ilk öğrendiklerindeki coşku, babanın yazdıklarını okuduklarındaki şaşkınlık, sonrasındaki hayal kırıklığı, karamsarlık ve şiddet. Ülkenin yaşadıklarıyla onun yaşadıkları bir arayış içerisinde karmaşa ve histeriyle birleşiyor. Peki iyileşecek olan kim? Ya da gerçekten bir iyileşme mümkün mü? Veya daha önemli bir soru? İyileşmek gerekli mi? Belki de gerekli değil. Batının “hasta adam” olarak adlandırdığı bir ülke, deli ve evhamlı padişahlarıyla ayakta durmaya çalışırken gerçekten hasta mı? Özgürlük ülkeyi iyileştirmeye yetecek mi? Fuad kim olduğunu, babasının hastalığını öğrendiğinde gerçekten özgürleşmiş olacak mı? O halde bilmek iyileşmekle aynı anlama gelmiyor. Tam da bu noktada romanın anlatım tekniğinin önemli olduğunu düşünüyorum.

Sahaflar çarşısından satılan alınan Fransızca yazılmış bir defterin çevirmeni, sonrasında orijinalini kaybettiği bu defteri notlarla yayımlıyor. Ancak bir ara çevirisini yaptığı bu defteri

unutuyor bile. Alex adlı bir arkadaşına yazılan mektuplardan ama yazılan mektupların deftere geçirildiği bir kitaptan oluşan bu eser, notlarla zaman zaman okura bilgi de veriyor. Defterdeki yırtıklar, atlamalar, okunamayan yerler, Latince ifadeler, resimler, şiir çevirilerine dair açıklamalar, metne anlatıcı tarafından eklenmiş kısımlar.

Kitabımızın kahramanı Fuad, yolculuğuna bir itirafla başlar. Fransa’da kimseye söylemediği melezliğini gemide bir yemek sırasında aniden herkese açıklayıverir. Böylece okurun karşısına çıktığında kendini saklayan birinin itirafına tanık olmakla kalmayız, bu itirafların arkasından geleceklere de hazırlanmış oluruz. Fuad, onunla birlikte yolculuk eden fotoğrafçı Marcel ile İstanbul’un ve onun hayatındaki pek çok önemli kişinin fotoğrafını çekecektir. Fakat bu önemli kişilerden birinin fotoğrafını çekmeyi hem Marcel hem de Fuad unuttur: Isabell. Fuad’ın yolculuğu sırasında tanışıp aşık olduğu ve hep bir “melek” olarak adlandırdığı bu kadının fotoğrafını Marcel’e çektirmeyi akıl etmediğine zaman zaman üzülmekten kendini alamaz. Ancak burada da anlatının önemli bir ayrıntısıyla karşılaşırız. Bir “meleğin” fotoğrafı çekilebilir mi? Melek zamansızdır, ölümsüzdür ve bedensizdir. Fuad’ın romanın sonlarına doğru tüm ülke üzerinde dolaştığını gördüğü melek gibi. Özgürlüğü simgeleyen melek gibi. Babasının çok sevdiği Namık Kemal’in hep bir özgürlük olarak tarif ettiği, *Rüya*’sında anlattığı gökyüzünden yeryüzüne inen kadın suretindeki melek gibi. Gölge, hayal ve gerçek arasında, ölüm ile hayat arasında uçup giden bir melek gibi.

Eserin adı olan Gölge ve Hayaller Şehrinde, romana kaynaklık yapan birçok unsuru bir arada barındırıyor. Örneğin gölge, bir yandan ölüme, ölümün hayata dair bir izdüşüm olmasına, “rüyanın ikinci bir hayat olmasına”, bir yandan oğula, babanın izdüşümü olan bir çocuğa, bir yandan da kim/lik’e gönderme yapıyor. Aynı şekilde hayal de melek ile birleşerek geçmiş, şimdi ve gelecek arasında dolaşmaya dair göndermeler taşıyor. Tüm bunlar delilik, afyon, esrar ve halüsinasyonlar ile de paralellik taşıyor ve tabii fotoğraflarla da. Fuad, Marcel’in çektiği fotoğrafları gördüğünde fotoğrafın aslında görünür olmayan birçok şeyi görünür kıldığını fark ediveriyor. Böylece zaman, hep bir arada olma hali, delilik ile akıl, hayal ile gerçeğin, ben ve bir başkasının hayatına dair izler, oradan oraya mekânın her tarafına oyulan izler haline dönüşüyor. Fuad’ın evlerinin bahçesindeki kuyuyu temizlemesi, bir süre o kuyuda kalması, evini tamir etmek istemesi hem o mekânda bir iz aramak hem de orada olduğuna dair bir iz bırakmak için. Babası hakkındaki gerçekleri öğrendikten sonra ona dair bir fotoğraf edinmeyi çok istiyor ama bulamıyor. Kitaplarında bulunduğu izleri onun görüntüsüyle birleştirmeye çalışıyor. Yazdıkları da dünyada bir iz bırakma çabasına

dönüşüyor. Ortaya çıkan eser de çevirmenin kaleminden notlarla yaşadığı zamanın çok uzağında belki de kendisine çok benzeyen bir okurla buluşuyor.

Gölgele ve Hayaller Şehrinde, 1908'in coşkulu ortamından bugüne birçok köprüler atan bir roman. Eserin kahramanı Fuad ise son dönem Türkçe edebiyatına klasik bir tat katıyor.